

Korset och Kronan

Nr 21/2020

Jesus säger: Håll fast vid
det du har så att ingen
kommer och tar din krona
(Upp. 3:11)

Frälsningshistorien (del 12, herrnhutismen)

Den 16 maj år 1700 föddes i
Dresden en person som kom att
spela en viktig roll i kyrko-
historien på både gott och ont.
Det var greve *Nikolaus Ludwig von
Zinzendorf*. Dresden var vid den
tiden en huvudort för den
lutherska kyrkan, där den
ortodoxe *Valentin Löscher* var
generalsuperintendent (ungefär
ärkebiskop).

Vi har tidigare berättat om
hur Löscher bekämpade den
framväxande pietismen och
visade på dess felaktiga lära i
flera stycken. Den unge
Zinzendorf fick stort förtroende
för Löscher och som ung var
han en trogen lutheran. Men
senare blev utvecklingen tyvärr
annorlunda och den rörelse han
grundade kom att på ett mycket
allvarligt sätt avvika från sund
biblisk kristen tro.

Kyrkblad för S:t Martins och S:t
Petri församlingar, Evangelisk-Lutherska
Kyrkan i Sverige. Red. Sten Rydh.
Nr 21, 7 augusti 2020.

Ordet om korset är en
dårskap för dem som går
förlorade, men för oss som
blir frälsta är det en Guds
kraft (1 Kor. 1:18)

Nikolaus' far var minister i
regeringen, men han dog när
sonen bara var sex månader
gammal. Modern lämnade då
Dresden och flyttade till Berlin,
där hon gifte om sig. Men sonen
fick stanna kvar hos sin mor-
mor, som tog hand om hans
uppföstran. Man kan också
lägga märke till att pietismens
grundare *Filip Jakob Spener* var
fadder vid Nikolaus' dop.

Redan som liten pojke fick
Nikolaus ett brinnande intresse
för den kristna tron. Han skrev
små brev till Frälsaren, som han
kastade ut genom fönstret i den
barnsliga övertygelsen att Jesus
nog skulle finna dem. En grupp
svenska soldater, som kom till
slottet för att kräva in pengar till
krigskassan, fann sexåringen
stående på en stol i färd med att
predika för en mängd andra
stolar som skulle föreställa
åhörare. Zinzendorf hade hela
livet en stark önskan att predika
och missionera överallt i
världen.

När Nikolaus var tio år
gammal kom han till Halle för

Den gode herden
leder sina får (Joh. 10)

att studera på *Hermann Franckes*
berömda pedagogium i barn-
huset i Halle. Här fanns själva
centrum för pietismen.

I Halle kallade man honom
för "den lille näsvisse greven"
och skrev senare: "*Om greve
Zinzendorf skulle flyga i luften och
någon tog tag i hans ben och drog ner
honom, skulle man göra honom en stor
tjänst*".

I Halle lade man märke till
den egenskap som kom att
utmärka Zinzendorf under hela
hans liv. Han ville gå sin egen
väg och bara göra sådant som
han tyckte var spännande och
intressant. När han senare
redan som 21-åring (!) blev hov-
och justitieråd vid regeringen i
Dresden, antog han denna post
endast med villkoret att han
enbart skulle få syssla med
sådana ärenden som passade
hans speciella läggning!

Den något lagiska pietismen i
Halle passade inte Nikolaus.
Hans onkel sände honom då till
Wittenberg för att studera
juridik. Nikolaus hade hellre
velat studera teologi, men böjde

sig lydigt för familjens önskan. Men i Wittenberg fanns en god teolog, dr. *Wernsdorf*, som betydde mycket för Nikolaus och hans innerliga önskan att på något sätt kunna bli förkunnare.

Under den traditionella studieresan runt Europa fick Zinzendorf många värdefulla kontakter. I Holland fick han djupa intryck av en kristusbild med titeln *Ecce Homo* - se människan! (Joh. 19:5). Under bilden stod det: "*Detta har jag gjort för dig. Vad gör du för mig?*"

I Paris intresserade han sig inte för opera, teater, byggnader m.m. utan för den sociala verksamheten på det stora hospitalet Hôtel Dieu. Under hela sitt liv var Zinzendorf ivrig att använda sina medel för att hjälpa fattiga och sjuka och andra behövande. I Paris tog han också kontakt med jansenismen (en riktning inom den katolska kyrkan som var stark på 16-1700-talet) och med den katolske ärkebiskopen.

Som greve och justitieråd vågade Nikolaus nu äntligen sätta igång med en predikoverksamhet. Detta var egentligen inte tillåtet för lekmän i den strikta kursachsiska kyrkan, men man gjorde ett undantag för greven. Varje söndag höll han offentliga sammankomster, då han predikade. Löscher undersökte detta noga och fann att Zinzendorf i alla stycken höll sig till den lutherska läran och bekännelsen och att han var motståndare till pietismen. Man hade också "medlidande med hans undertryckta predikogåva".

Men detta var knappast något positivt för den unge Zinzendorf själv. Genom att han alltid fick sin speciella vilja fram lärde han sig inte ödmjukhet och underordning. Att uppträda som förkunnare utan

offentlig kallelse stred också mot Bibeln och bekännelsen.

Nikolaus köpte nu en stor egendom i Berthelsdorf av sin farmor. Syftet var att han där skulle samla "*alla äkta vänner till Frälsaren, alla sanna Guds barn i en högre gemenskap*".

Som präst anställde han *Andreas Rothe*, som hade hans fulla förtroende. Nu kunde han också gifta sig och fick en trogen livskamrat, *Erdmuthé Dorothea*, syster till en nära vän. Hustrun blev hans stöd och hjälp i allt, både praktiskt och i den senare så omfattande verksamheten.

I Mähren (nuvarande Tjeckien) fanns många evangeliska kristna, vilka härstammade från den hussitiska kyrkan (efter Johan Hus, som brändes på bål 1415). Den österrikiska, romersk-katolska överheten gjorde ofta livet mycket svårt för dem, och det skedde många utvandringar bland de förföljda, bl.a. till Polen, Preussen och Sachsen.

Nikolaus blev bekant med en av dessa, en timmerman som hette *Christian David*. Nikolaus erbjöd då de förtryckta i Österrike att få komma till Berthelsdorf och bo där. Platsen fick nu heta *Herrnhut*, Herrens beskydd.

Många tog tacksamt emot erbjudandet. När det första trädet fälldes för att bygga det första huset uttalade David när han satte yxan i stammen orden: "*Sparven har funnit ett hus och svalan ett bo åt sig, där hon kan lägga sina ungar: dina altaren, HERRE Sebaot, min konung och min Gud*" (Ps. 84:3).

År 1727 avslutade Nikolaus sin anställning som jurist och flyttade till Herrnhut. Där fanns nu både lutheraner, reformerta, ja, till och med några socinianer och katoliker. Det hade uppstått

en hel del oroligheter och diskussioner på grund av de olika lärouppfattningarna. Vad gjorde då Zinzendorf? Ordnade han lärosamtal för att uppnå en sann, biblisk läroenhet?

Nej, han sade: "*Det spelar ingen roll om någon är reformert, luthersk eller katolsk, bara han faller ner inför Frälsarens fötter*." Så indelade han folket på Herrnhut i olika "klasser" efter religiös uppfattning. Det var främst de tre klasserna: mährisk, luthersk och reformert. Nikolaus såg också till att varje klass fick uppbyggelseböcker m.m. som passade för vars och ens konfession.

Den 13 augusti 1727 firades gemensam nattvard med alla klasserna tillsammans. Där deltog katoliker, lutheraner, reformerta, separatister, gichtelianer m.fl. Christian David betonade att de nu var sammansmälta till ett och de uppfattade sig själva som den "*av Gud själv sammanförda, apostoliska, av Kristus uppenbarade församlingen*"

Zinzendorf utgick ifrån att det finns en gemensam, central sanning i alla konfessioner, och att alla Guds barn var förenade genom denna. Han skrev: "*Hjärtats tankar skiljer sig inte från varandra och denna union finns där redan och behöver inte åstadkommas. Guds barn är inte skyldiga att stå under en och samma hushållning. Jag håller religionerna noga isär*."

Zinzendorf blandade samman frågan om vilka människor som har tron i sina hjärtan och kan bli frälsta med frågan om vad som behövs för biblisk läroenhet. Jesus befäller oss i missionsbefallningen att lära *allt* vad han har befallt (Matt. 28:18-20). Aposteln Paulus skriver att lite surdeg syrar hela degen (Gal. 5:9). Han

syftar då på den falska läran, som *inte alls* får förekomma i kyrkan.

Zinzendorff blev så en föregångare för den senare unionismen, då man i Preussen tvingade samman lutheraner och reformerta i en och samma kyrka. Hans tankar kom också i hög grad att präglade 1700- och 1800-talets väckelserörelser liksom senare den moderna ekumenismen. Gemensamt för dem alla är att man inte längre kräver enighet i läran som grund för kyrkogemenskapen. Man nöjer sig med vissa grundläggande frågor som anses centrala, medan man i övrigt är fri att omfatta olika läroutfattningar.

Zinzendorf ivrade särskilt för missionen. Han reste själv runt i världen och ingick bl.a. fördrag med de viktigaste indianstammarna i Amerika. Men i Ryssland var man mycket misstänksam mot honom och fängslade honom tills han blev landsförvisad.

Kungen av Preussen, Wilhelm I, var också mycket kritisk. Men efter att ha träffat Zinzendorf blev han övertygad om att hans stora kärlek till Kristus och hans brinnande nit för missionen var äkta. Wilhelm hjälpte Zinzendorff på många sätt. Han blev äntligen prästvigd och en av prästerna på Herrnhut blev vigd till biskop.

Fastän hallepietismen och herrnhutismen var kritiska mot varandra finns ändå en grundläggande likhet mellan dem. Inte läran utan livet är avgörande för kristen enhet, menar man. Hallepietismen är dock mera lagisk i sin inriktning. Den betonar vikten av en djup och sann ånger som villkor för tron. Den som inte kan uppge tid och stund för sin omvändelse

ses ofta med misstänksamhet.

Zinzendorff reagerade mot detta. Han hade aldrig haft någon sådan omvändelseupplevelse utan blivit bevarad i sin barnatro. Det är upplevelsen av Kristus som frälsare som står i centrum hos honom. Han betonar mycket starkt vikten av att betrakta Kristi lidande och död.

Men tyvärr kom det in en rad osunda och nästan sjukliga saker i denna kristusmystik. Nikolaus predikar och skriver här på ett ofta rent osmakligt sätt. Man vill inte gärna gräva i det, men något är nödvändigt för att förstå herrnhutismens känslosamma överdrifter. I en vers ur en herrnhutisk psalmbok heter det:

*”När jag i min egen vrå,
omfamnar och kysser mitt lilla lamm
blir de fem såren mina. Jag lägger mig
i hålet efter spjutet, ibland på längden,
ibland på tvären, som om det endast
tillhörde mig. Ty min lilla säng är din
länd och dina händer och fötter brukar
jag för mina kyssar” (min övers. från
tyskan).*

Zinzendorf talar också om den heliga Treenigheten på ett familjärt, underligt och mycket känslosamt sätt. Eftersom Jesus är den kristnes brudgum och make måste Fadern vara vår svärfar och den helige Ande vår mor. Nikolaus säger i ett tal: *”Vi här är vår Frälsares synagoga. Han är vår specialfader. Men Gud, Herren Jesu Kristi fader är inte vår direkte fader, vilket är en falsk lära och en av de värsta villfarelserna i kristenheten. Det man i världen kallar farfar eller svärfar, det är vår Herre Jesu Kristi far.”*

De som predikar om Gud Fadern kallar Zinzendorf till och med *”Satans professorer”*. Kristus kallar han ofta *”mannen”* och den helige Ande *”modern”*. På ett annat ställe

skriver han: *”Varför skall vi söka efter något annat begrepp för de gudomliga personerna när vi enligt den heliga Skrift har den mänskliga familjen? Jesus är ju vår käre make, hans far är vår käre svärfar och den helige Ande vår kära mor. Och därmed är vi klara.”*

Vidare finns det många osunda sexuella anspelningar inom den ursprungliga herrnhutismen. Man lärde helt riktigt att Kristus är den troendes andliga brudgum och att vi som kristna är trolovade med Kristus. Äktenskapet skall också vara en avbild av detta förhållande. Men Zinzendorf tog fram detta på ett närmast omoraliskt sätt där t.ex. de nygifta på bröllopsnatten var i ett tält omgivet av församlingsmedlemmar i tält runtomkring där de sjöng och bad hela natten.

Under den första tiden arrangerades också alla äktenskap genom lottkastning. Senare övergick man till att föreslå vilka som skulle ingå äktenskap, men lotten fälde avgörande om de fick gifta sig eller inte. Det hela var mycket svärmiskt och man känner igen liknande idéer från andra sekter. Kyrkotukten bedrevs också med många överdrifter när medlemmarna skulle vaka över varandra

Så småningom tog man bort det värsta, men kvar står att herrnhutismen har ett starkt drag av s.k. hyperevangelism, där lagen spelar en mycket liten roll. Om pietismen var alltför lagisk gick herrnhutismen åt motsatta hållet och lärde ett känslomässigt evangelium där det inte är nödvändigt att människan först genom lagen blir en förkrossad syndare.

Forts. i nästa nr.